

วิกฤตที่ยาวนานของอุดมศึกษาไทย
มหาวิทยาลัยจะอยู่รอดได้อย่างไร
ในศตวรรษที่ ๒๑

จรัส สุวรรณเวลา
ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อารัมภบท

อุดมศึกษาไทยอยู่ในสภาพวิกฤตที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข โดยด่วนเมื่อสิบปีก่อน ตั้งได้ทำการวิเคราะห์และรายงานไว้ มาถึงขณะนี้ เมื่อเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ ปัญหายิ่งรุนแรงขึ้นกว่าเดิมอีก โลกกำลังอยู่ใน ระยะเปลี่ยนผ่านอย่างขนานใหญ่ เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้าน ต่าง ๆ อย่างมากและรวดเร็ว ทำให้มีผลเกิดการเปลี่ยนแปลงในอุดมศึกษา อย่างมีอาจจะหลีกเลี่ยงได้ บทบาทของมหาวิทยาลัยย่อมเปลี่ยนไปจากที่ เป็นที่เข้าใจอยู่เดิม

สภาพวิกฤตมีความรุนแรง จนนำไปสู่วงจรที่ร้ายแรง ดังพายุที่ หมุนตนเองให้มีพลังเพิ่มพูนเป็นอันตรายได้ ผู้ที่เกี่ยวข้องและสถาบันดั้งเดิม เกิดความสับสนและวุ่นวาย โดยไม่เข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นและไม่แน่ใจถึง อนาคต ทำให้เกิดความขัดแย้ง และทำการแก้ปัญหาไปตามทิศทางและ ความเห็นของตน แตกต่างและแยกห่างกันออกไปยิ่งขึ้น บางกรณีเกิด ความเครียด และความระแวง หรือเกิดภาวะหมดหวัง ความสามารถที่จะ ปรับตน หรือแก้ปัญหาของตน รวมทั้งความเป็นตัวของตนเอง และ ความสามารถที่จะกำกับตนเองถดถอย ความไม่เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น และเหตุผล ของการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการไม่สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลง และ ผลกระทบ ทำให้บางคน และบางสถาบันเลือกที่จะฝังตัวอยู่ในกำแพง ดั้งเดิม เมินเฉยต่อการเปลี่ยนแปลง ภายใต้อะการของการอนุรักษ์มรดก ดั้งเดิมไว้ ยิ่งในกรณีที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนหลักการ ปรัชญา และค่านิยม รวมทั้งวางหลักการที่เหมาะสมใหม่ภายใต้สภาพที่เปลี่ยนแปลงไป ยิ่ง กระทำได้ยาก นำไปสู่ความหลากหลายและความขัดแย้งทางความคิด

พายุการเปลี่ยนแปลง

สภาพวิกฤตในอุดมศึกษาไทยจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในระยะสิบปีหลังนี้ ได้แก่

๑. สิทธิในการได้รับอุดมศึกษา ความเสมอภาคในอุดมศึกษา และอุดมศึกษาสำหรับมวลชน

การที่การศึกษาระดับอุดมกลายเป็นสิทธิของประชาชนที่มีความประสงค์จะเข้าศึกษา และมีความสามารถที่จะเรียนได้ นำไปสู่การขยายตัวของระบบอุดมศึกษาเพื่อเป็นการอุดมศึกษาสำหรับมวลชน ซึ่งมีระบบขยายเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ และเกิดความหลากหลายในรูปแบบ และเป้าหมาย

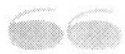
กระแสประชาธิปไตย และความเสมอภาค ที่ปรากฏตามรัฐธรรมนูญ ประกอบกับพลังผลักดันทางการเมืองที่ตอบสนองความต้องการของมวลชน ส่งผลให้มีการขยายขนาดเพื่อรองรับต่อการศึกษาขั้นพื้นฐาน นำไปสู่การจัดการปรับระบบบริการภาครัฐ และการปรับกลไกการกำกับดูแลโดยรัฐ ต่อบริการภาคเอกชน และบริการข้ามชาติ

การขยายโอกาสการเข้าสู่อุดมศึกษา เป็นการสนองความต้องการของประชาชนที่ระดับการศึกษาได้สูงขึ้น และมีความคาดหวังที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนั้น ยังเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมที่จะมีประชาชนที่ได้รับการศึกษาสูงเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และความสามารถในการแข่งขันของชาติ

การขยายตัวของอุดมศึกษา มีหลายรูปแบบ เพิ่มเติมขึ้นจากระบบปิดที่มีการจำกัดจำนวนรับ เป็นระบบเปิดที่ไม่จำกัดการรับ แบบตลาดวิชา และการศึกษาทางไกล ด้วยการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศที่ได้เพิ่มขึ้นมาหลายปีแล้ว ไปสู่การเปิดมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคมากขึ้นโดยเร็ว การยกระดับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย การจัดการศึกษาในสถาบันอาชีวศึกษาไปสู่ระดับอุดมศึกษาเพื่อ

ประสาทปริญญา และการขยายบริการอุดมศึกษาจากมหาวิทยาลัยที่มีอยู่เดิมเป็นเครือข่าย
บริการออกไปสู่ท้องถิ่น ตลอดจนการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ต่างๆ ทั้งนี้ มีการขยายตัว
ในแนวตั้ง ไปสู่บัณฑิตศึกษา ในระดับหลังปริญญาตรี ไปจนถึงปริญญาโท และเอกด้วย

ด้วยค่านิยมในสังคมต่อปริญญา ปัญหาในระยะต้นจะเป็นการเพิ่มโอกาสในการ
เข้าศึกษา และการจบการศึกษา แต่ต่อไปเมื่อมีผู้จบการศึกษาเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น
ปัญหาคุณภาพการศึกษา และความสามารถใช้ประโยชน์จากการลงทุนที่เพิ่มขึ้น จะต้อง
ได้รับการดูแลตลอดจนจะมีการแข่งขันกันรุนแรงยิ่งขึ้นในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อการจัดสรรทรัพยากรจะอาศัยปริมาณผลผลิตเป็นเครื่องกำหนด
และเมื่อผู้เรียนจะต้องแบกรับค่าใช้จ่ายอย่างน้อยส่วนหนึ่ง

การขยายตัวเชิงปริมาณ ภายใต้ความจำกัดด้านทรัพยากรทั้ง การเงิน บุคลากร และเทคโนโลยี มีผลโดยตรงต่อคุณภาพ

การขยายตัวเชิงปริมาณ ภายใต้ความจำกัดด้านทรัพยากรทั้งการเงิน บุคลากร
และเทคโนโลยี มีผลโดยตรงต่อคุณภาพ การลงทุนภาครัฐมีข้อจำกัด จากวงเงิน
งบประมาณซึ่งขึ้นกับรายได้ของรัฐจากภาษีอากร และความจำเป็นที่ต้องใช้จ่ายด้านอื่น
รวมทั้งการศึกษาระดับพื้นฐาน ส่วนการลงทุนจากภาคเอกชน และผู้ประกอบการยังต้อง
อาศัยการปรับเปลี่ยนแนวความคิดอีกไม่น้อย แต่ที่สำคัญกว่า และพัฒนาได้ยาก ต้อง
อาศัยเวลาและความพยายามหลายขั้นตอน คือ ทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
อาจารย์และนักวิชาการ ที่ประเทศไทยยังขาดแคลนอย่างมาก มีผลให้ลดโอกาสที่จะนำ
เทคโนโลยีเข้ามาช่วยลงด้วย ยิ่งนักวิชาการชั้นสูงที่จะทำการวิจัยสร้างความรู้ใหม่แล้ว
เพิ่งมีการเร่งการศึกษาระดับปริญญาเอก และการฝึกอบรมหลังปริญญาเอกในไม่กี่ปีหลังนี้
การส่งคนไทยไปศึกษา ณ ต่างประเทศมีค่าใช้จ่ายสูงชันมาก จึงมีความจำกัดด้าน
ปริมาณ การสร้างนักวิจัย และบัณฑิตระดับปริญญาเอกในประเทศที่จะได้คุณภาพ

ต้องเตรียมอาจารย์ที่มีความสามารถและประสบการณ์ ซึ่งขณะนี้จำกัด โครงการขยายการศึกษาระดับปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก เพิ่งจะเริ่มมีผลผลิต ดังนั้น การขยายตัวของอุดมศึกษาในด้านปริมาณจึงมีข้อจำกัด หากมุ่งที่จะรักษาคุณภาพไว้ จำเป็นต้องมีแผนงานและการลงทุนที่เพียงพอ

วิกฤตคุณภาพที่มีอยู่แล้วจะรุนแรงยิ่งขึ้น ประโยชน์ที่ได้รับจากอุดมศึกษาจะไม่เต็มที่ ทั้งในส่วนแต่ละบุคคล และโดยรวม ความสามารถที่สถาบันอุดมศึกษาไทยจะแข่งขันในเวทีโลกถดถอยลง มีผลไปถึงความสามารถในการแข่งขันของชาติด้วย

วิกฤตคุณภาพที่มีอยู่แล้วจะรุนแรงยิ่งขึ้น

ธรรมาภิบาลในสถาบัน และมาตรการในการพัฒนาและรักษาคุณภาพภายในสถาบัน จะมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้นในสภาพที่มีทรัพยากรจำกัด และจำเป็นต้องรักษาคุณภาพ

ข้อมูลจากประสบการณ์ในประเทศอังกฤษ ชี้ชัดเจนว่า การจัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่สถาบันอุดมศึกษาโดยคิดตามรายหัวจำนวนนิสิตนักศึกษา มีผลให้สถาบันอุดมศึกษาเพิ่มจำนวนรับ โดยละเอียดคุณภาพ สถาบันใดยื่นหยัดรักษาคุณภาพด้วยความมั่งคั่งของตนเอง จะอยู่ในสภาพถูกลดโทษ

ศูนย์วิจัยทรัพย์สิน
การจัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่สถาบันอุดมศึกษา

โดยคิดตามรายหัวจำนวนนิสิตนักศึกษา

มีผลให้สถาบันอุดมศึกษาเพิ่มจำนวนรับ โดยละเอียดคุณภาพ

การจัดสรรงบประมาณอุดหนุนจากรัฐแก่สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องมีเกณฑ์ที่เหมาะสม โปร่งใส และยุติธรรม และต้องสามารถบริหารจัดการความหลากหลายได้ด้วย

พร้อมกันนั้นระบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ และคุณภาพ ตลอดจนการกำกับดูแล และการรับรองคุณภาพจากภายนอกที่มีประสิทธิภาพ จะเป็นเครื่องมือในการแทรกแซงของรัฐในการรักษาคุณภาพของผลผลิตจากสถาบันอุดมศึกษา

๒. การจัดการสังคมความรู้ และเศรษฐกิจฐานความรู้

ในระยะสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ระบบความรู้ได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอันมาก และเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วที่มีอัตราเร่งเป็นทวีคูณ ที่เปรียบได้ว่าเป็นการระเบิดของข้อมูลและความรู้ องค์ความรู้ที่เดิมจะถือว่าเป็นความจริงที่พบขึ้นและจะเป็นจริงใช้งานได้ไปเป็นเวลานาน กลับมีลักษณะคล้ายกับมิซิวิต ซึ่งเมื่อพบและเกิดขึ้นถือว่าเป็นความจริง แล้วใช้งานได้ไประยะหนึ่ง หลังจากนั้นจะหมดสภาพ กลายเป็นสิ่งที่ไม่จริงและใช้ไม่ได้อีกต่อไป มีความรู้ที่ใหม่กว่าเข้ามาแทนที่

ความรู้ที่ใช้งานได้มีมาก และปรับตัวเป็นเทคโนโลยีที่มีพลัง ใช้งานเป็นประโยชน์ได้มาก จนเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจ บุคคลหรือสังคมที่มีความรู้และเทคโนโลยีสามารถก้าวไปไกลและรวดเร็วกว่าผู้ที่ขาดความรู้ และไม่สามารถใช้เทคโนโลยีได้ เรียกสภาพของการที่เศรษฐกิจก้าวหน้าโดยใช้พลังของความรู้นี้ว่า เศรษฐกิจฐานความรู้ (knowledge-based economy) หรือเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยความรู้ (knowledge-driven economy)

บุคคลหรือสังคมที่มีความรู้และเทคโนโลยีสามารถก้าวไปไกลและ
รวดเร็วกว่าผู้ที่ขาดความรู้
และไม่สามารถใช้เทคโนโลยีได้

ผลจากการใช้ความรู้ขยายอิทธิพลจากด้านเศรษฐกิจ ไปสู่การปรับเปลี่ยนทางสังคม และกระทบกับวัฒนธรรม ตลอดจนการใช้ชีวิตของคนในสังคม ทั้งได้อาศัย

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ การสื่อสารผ่านดาวเทียม ระบบอินเทอร์เน็ต ประกอบกับระบบคอมพิวเตอร์ และสารสนเทศ ทำให้ข้อมูล สารสนเทศ และความรู้กระจายไปได้กว้างขวางและรวดเร็ว จนสามารถข้ามข้อจำกัดเชิงเวลาและระยะทางสถานที่ไปได้ เป็นผลต่อสังคมอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน จึงเรียกว่า สังคมฐานความรู้ หรือสังคมความรู้ (knowledge-based society หรือ knowledge society)

ด้วยบทบาทและพลังของความรู้ ที่ปรับเปลี่ยนไปใช้งาน ประกอบกับการมีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ และนวัตกรรม เกิดสิ่งประดิษฐ์ วิธีการ กระบวนการและระบบ ซึ่งเรียกว่า เทคโนโลยี ไปใช้ในเศรษฐกิจฐานความรู้และสังคมความรู้ ความรู้และเทคโนโลยีจึงกลายเป็นสิ่งที่มีค่าและมีราคา ระบบการจัดการทรัพยากรสิ่งทางปัญญาก็ตามมา บุคคล และสังคมที่สามารถทำการวิจัยสร้างความรู้ขึ้นใหม่ได้ หรือปรับความรู้ให้เป็นเทคโนโลยีที่ใช้ประโยชน์ได้ จึงได้รับสิทธิประโยชน์จากความรู้และการค้นพบหรือการประดิษฐ์นั้น ทั้งยังสามารถรักษาความลับและการคุ้มครองสิทธิ สามารถมีการผูกขาดความรู้และสิ่งประดิษฐ์นั้น ๆ ช่องว่างระหว่างผู้มีกับผู้ที่ไม่มีจึงขยายกว้างขึ้นเรื่อย ๆ

ประเทศที่มุ่งใช้อุดมศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือและหนทางที่จะนำ
ความรู้และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นมาใช้ โดยไม่สร้าง
การวิจัยของตนเองขึ้น จึงอยู่ในฐานะเสียเปรียบ
และเป็นเบี้ยล่าง ที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้น

สภาพนี้มีผลโดยตรงต่อระบบอุดมศึกษา ประเทศที่มุ่งใช้อุดมศึกษาเป็นเพียง
เครื่องมือและหนทางที่จะนำความรู้และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นมาใช้ โดยไม่
สร้างการวิจัยของตนเองขึ้น จึงอยู่ในฐานะเสียเปรียบ และเป็นเบี้ยล่าง ที่มีความรุนแรง
เพิ่มขึ้น ประเทศกำลังพัฒนาส่วนหนึ่งตระหนักในเรื่องนี้ และเริ่มเน้นการวิจัยในประเทศ

แต่การสร้างสมรรถนะการวิจัยต้องใช้การลงทุนและเวลา ยิ่งการมุ่งไปสู่การวิจัยที่นำไปสู่นวัตกรรม และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ด้วยแล้ว ต้องอาศัยความลึกซึ้ง และความรู้ความสามารถในวิชาพื้นฐาน และในสหวิทยาการด้วย การอุดมศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับปริญญาเอก และการสนับสนุนการฝึกอบรมทะนุบำรุงหลังปริญญาเอกจึงมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างมาก มหาวิทยาลัยที่มุ่งสร้างความสามารถในระดับนี้จะต้องได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษเป็นการเฉพาะ ยิ่งการมุ่งที่จะสร้างความรู้ที่สามารถแข่งขันระหว่างประเทศได้ และสามารถเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม จะต้องพัฒนาให้เป็นมหาวิทยาลัยวิจัยที่เรียกว่าระดับโลก ในเรื่องนี้ประเทศไทย ประเทศอินเดีย และประเทศอินโดนีเซียได้มีนโยบายในระยะสี่ห้าปีที่ผ่านมาโดยเลือกมหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่งที่ทำการลงทุนเป็นพิเศษเพื่อมุ่งให้สามารถนำประเทศไปสู่การแข่งขันได้

ด้วยสภาพของความรู้ที่มีมากล้นเหลือที่สร้างขึ้นและสะสมอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของโลก กระบวนการจัดการความรู้จึงเพิ่มพูนความสำคัญ และมีขั้นตอนใหม่ที่ต้องมีสมรรถนะที่เหมาะสมจึงจะนำมาเป็นประโยชน์ได้ กระบวนการนี้เริ่มต้นด้วยความสามารถในการเข้าถึงความรู้ แต่เดิมการค้นหาคำความรู้ที่มีสะสมไว้นั้นกระทำได้ง่ายและรวดเร็ว ใช้เวลาไม่มาก มาในปัจจุบัน ด้วยระบบคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต รวมทั้งข้อตกลงซื้อขายข้อมูลข้อความรู้ การค้นหาคำความรู้ที่มีสะสมจากทั่วโลกกระทำได้ง่ายและรวดเร็ว หากมีโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อสาร บริการ และบุคคลที่มีสมรรถนะ สภาพนี้ก่อให้เกิดความแตกต่างกันของผู้ที่เข้าถึงความรู้กับผู้ที่ไม่ถึง ไม่ว่าด้วยสาเหตุใด ๆ เช่น ประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทวีปแอฟริกา ตกอยู่ในสภาพถูกทิ้งห่างมากขึ้นเรื่อย ๆ เทียบได้กับสภาพแผ่นดินแยกที่ขั้วขั้วขั้วขั้วขั้ว เรียกว่า ช่องว่างทางการเข้าถึงความรู้ หรือช่องว่างดิจิทัล (knowledge divide หรือ digital divide) สำหรับภายในประเทศก็เกิดช่องว่างเช่นเดียวกัน ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นห่างไกล หรือผู้ที่ไม่มีความสามารถหรือเวลาที่จะเข้าถึงความรู้ จะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ไม่สามารถตามความรู้ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ทัน และไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ในการศึกษาหากเน้นการท่องจำหรือเพียงรับความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน และไม่มีความสามารถหรือเจตคติใน

การหาความรู้แล้ว จะเป็นผู้ที่ขาดความรู้และล้าสมัยไปโดยรวดเร็ว การใฝ่รู้จึงเป็นส่วนสำคัญของการอุดมศึกษาในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งประเทศไทยยังไม่ตระหนักในเรื่องนี้ และยังไม่ปรับเปลี่ยนได้น้อยไม่ทันการ

เมื่อเข้าถึงความรู้และได้มาแล้ว จะต้องสามารถใช้วิจารณ์ญาณพิจารณาถึงความถูกต้องเชื่อถือและใช้การได้ของความรู้ นั้น ๆ เพราะมีข้อมูลอยู่มากและสิ่งที่อ้างว่าเป็นความรู้แต่ไม่ได้มาด้วยกระบวนการวิจัยที่ถูกต้อง ผู้ที่รับมาอาจถูกหลอกได้ ความรู้ความสามารถในการวิจัย ตลอดจนความสามารถประเมินอย่างเป็นระบบ (systematic review) จึงต้องมี และเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับอุดมศึกษา ขั้นตอนนี้อาจเรียกว่า การประเมินความรู้และเทคโนโลยี (knowledge/technology assessment/validation)

ความรู้ที่มีหลักฐานถูกต้อง ยังต้องพิจารณาความคุ้มค่าในการนำมาใช้ในแต่ละสถานการณ์ด้วย โดยดูถึงราคาค่าใช้จ่าย ผลเสียที่อาจจะมี ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นไปได้ที่จะใช้ เป็นส่วนของการประเมินความคุ้มค่าเพื่อใช้ (knowledge valuation)

เมื่อได้จัดการกับความรู้ตามขั้นตอนแล้วจึงนำไปเผยแพร่และใช้งาน แต่เดิมกระบวนการนี้ทำได้ง่าย และผู้ที่มีความรู้หรือเป็นนักวิชาการทุกคนต้องกระทำ แต่ในปัจจุบันขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ต้องใช้ทั้งความสามารถ ความพยายาม และการลงทุนในสังคมความรู้จึงมีการจัดการความรู้ (knowledge management) เป็นกระบวนการพิเศษที่เกิดขึ้นต่างหากเป็นการเฉพาะ รวมทั้งมีผู้ที่ยึดงานนี้เป็นอาชีพ ทำนองเป็นนายหน้าความรู้ จึงเกิดมีคำว่า knowledge brokering ความจริงอาจารย์ผู้ทำหน้าที่สอนคงต้องทำหน้าที่ในการย่อยความรู้เพื่อให้ใช้ได้ง่าย เป็นส่วนหนึ่งของการสอนด้วยบทบาทของอาจารย์ในอนาคตต้องรวมการจัดการความรู้ไว้ด้วย และต้องมีความสามารถในการกระทำดังกล่าว ผู้ที่ทำงานประจำการอยู่ในปัจจุบัน อาจต้องได้รับการศึกษาต่อเนื่อง เพิ่มความสามารถนี้ขึ้น

จะเห็นได้ว่าในเศรษฐกิจฐานความรู้และสังคมความรู้ ระบบอุดมศึกษาต้องปรับไปเป็นอันมาก ประการแรก คือ ความหลากหลาย แดกต่างของสถาบันอุดมศึกษา ที่ต้องมีบางแห่งเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยที่มุ่งไปสู่การแข่งขันระดับนานาชาติ รวมทั้งสามารถเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้สามารถแข่งขันได้ บางมหาวิทยาลัยอาจมุ่งการวิจัยเพื่อเกิดความรู้สำหรับใช้ในประเทศ เพื่อการประเมินและปรับใช้ความรู้และเทคโนโลยี สถาบันอุดมศึกษาบางแห่งอาจมุ่งสนองการขยายระบบอุดมศึกษาเพื่อมวลชน โดยเน้นการสอนและสร้างบัณฑิตเป็นเป้าหมายหลัก แต่การกระทำดังกล่าวจะต้องมีสมรรถนะที่จะตามความรู้ได้ทันและนำความรู้ไปย่อยและเผยแพร่ได้

บางแห่งเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยที่มุ่งไปสู่การแข่งขันระดับนานาชาติ รวมทั้งสามารถเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้สามารถแข่งขันได้

การสร้างบัณฑิตก็ต้องมุ่งให้เกิดความสามารถและเจตคติต่าง ๆ ที่จะเป็นผู้ใช้วิชาการในโลกอนาคตได้ โดยมีความสามารถทางภาษา และการสื่อสาร รวมทั้งการใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศ การหาความรู้ การเข้าถึงความรู้ที่มากมายและเปลี่ยนแปลงโดยรวดเร็ว การประเมินและย่อยความรู้ ตลอดจนการใช้ความรู้อย่างมีวิจารณญาณ ไม่ถูกหลอก ไม่หลอกตนเอง และผู้อื่น

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ต้องมีการปรับระบบการศึกษา การปรับหลักสูตร การสร้างประสบการณ์เรียนรู้ใหม่ การรักษาคณาภพการศึกษา การประเมินผล ตลอดจนการจัดการศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาตลอดชีวิต เป็นสิ่งที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ พัฒนาการด้านครุศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตร์แห่งการเรียนรู้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับเปลี่ยนบริการอุดมศึกษา เกิดความหลากหลายของรูปแบบและโอกาส เช่น มหาวิทยาลัยไร้พรมแดน สถาบันที่ให้การศึกษาดูตลอดชีวิต การศึกษา

ที่สะสมความรู้ในลักษณะโมดูล สถาบันที่จัดการศึกษาแบบคาเฟ่ที่เรียงตามผู้เรียน และสถาบันที่เน้นการวัดความรู้ เป็นต้น

หากประสงค์จะให้การอุดมศึกษาติดตามการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นได้ การลงทุนเพิ่มขึ้น และการพัฒนาบุคลากรในระบบอย่างขนานใหญ่ รวมทั้งการสร้างมาตรฐานและค่านิยมที่เข้มแข็งจะเผชิญปัญหา จะเป็นข้อกำหนดอนาคตของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง และของระบบอุดมศึกษาของประเทศโดยรวม

๓. การจัดการสังคมความรู้บูรณาการ สังคมความรู้องค์รวม และโลกความรู้บูรณาการ

สังคมความรู้ และเศรษฐกิจฐานความรู้ดังได้กล่าวมานั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังมีผลกระทบอยู่ทั่วไป ขณะเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงอีกด้านหนึ่งที่ปรากฏชัดมากขึ้นเรื่อย ๆ และคงจะเป็นกระแสที่แรงขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้ นับเป็นกระแสสวนทาง หรือหันปรับทิศทางของกระแสวิทยาศาสตร์อันทรงพลัง ซึ่งนำมาขยายชาติไปสู่ภาวะที่ดีขึ้นในบางด้าน แต่ในสภาพรวมแล้ว และเกิดสังคมที่ไม่พึงประสงค์ สังคมความรู้บูรณาการ หรือสังคมความรู้องค์รวม จึงเป็นความพยายามที่จะปรับสมดุล

Gibbons และพวก เรียกกระแสนี้ว่า knowledge society mode 2 ส่วน Arimoto ใช้คำว่า สังคมฐานความรู้ ๒ (knowledge-based society II) ซึ่งหมายถึงการขยายของสังคมความรู้ออกไปจากวงวิชาการที่มีบทบาทโดยตรงต่อกระบวนการความรู้ที่สังคมต้องใช่วงวิชาการเป็นเครื่องมือในการจัดการกับความรู้ในสภาพที่มีบทบาทมากดังได้กล่าวแล้ว ไปสู่สภาพที่ความรู้เป็นเครื่องมือของทุกคนในสังคม โดยความรู้ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จำกัดอยู่กับนักวิชาการ แต่เป็นสมบัติสาธารณะที่ทุกคนเข้าถึงได้ ทุกคนในสังคมใช้ความรู้เป็นเครื่องมือของตนได้ พร้อมกันนั้นความรู้ก็มีความหมายกว้างขวางขึ้น โดยมีสภาพบูรณาการ สภาพครบวงจร หรือสภาพองค์รวม มีการผสมผสานมนุษยศาสตร์ วัฒนธรรม และจริยศาสตร์เข้ามารวมกับวิทยาศาสตร์

ความรู้ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จำกัดอยู่กับนักวิชาการ แต่เป็นสมบัติสาธารณะที่ทุกคนเข้าถึงได้

ในสมัยโบราณ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับทางมนุษยศาสตร์อยู่ร่วมกัน ในสภาพที่ผสมผสานและเสริมกัน ต่อมาด้วยพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว นำไปสู่การเกิดเทคโนโลยีที่ใช้ประโยชน์ได้มาก จนล้ำหน้าไป ทำให้เสมือนว่ามนุษยศาสตร์ด้อยความสำคัญและด้อยบทบาทต่อสังคม เป็นสภาพที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตก และขยายมาสู่ส่วนต่าง ๆ ของโลกด้วย การเน้นความรู้ที่ชัดเจนวัดได้พิสูจน์ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้มองมนุษยศาสตร์เป็นความรู้ที่ขาดฐานและหย่อนความเชื่อถือ สังคมโลกภายใต้อิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจึงเป็นสังคมแห่งอำนาจ บนฐานของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ประกอบกับการพัฒนาสังคมศาสตร์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ร่วมกับกระแสทุนนิยม ที่ใช้การตลาดแบบเสรีนิยม และการแข่งขันเป็นหลัก จนมีผลให้ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกระทบถึงความหลากหลายของชีวภาพ ไปจนถึงความเสื่อมโทรมของสังคม ที่เน้นการแข่งขันกันโดยใช้ความรู้นำไปสู่ประสิทธิภาพ และการอยู่รอดของผู้ชนะ พัฒนาการนี้ได้ไปถึงจุดที่เป็นที่ประจักษ์ว่าไม่ใช่หนทางที่ดีของมนุษยชาติ การเรียกหาคุณค่าและความดีงาม นำไปสู่การเห็นความสำคัญของความรู้อีกด้านหนึ่ง อันเป็นความรู้ทางมนุษยศาสตร์ในความหมายกว้าง explicit knowledge ทางวิทยาศาสตร์ที่มีความชัดเจน มีการวัดและการทดลองพิสูจน์ ถูกความรู้อีกประเภท คือ implicit knowledge หรือ tacit knowledge เข้ามาประกอบ และผสมผสานให้ได้คำตอบของมนุษย์และสังคมที่ดีกว่า

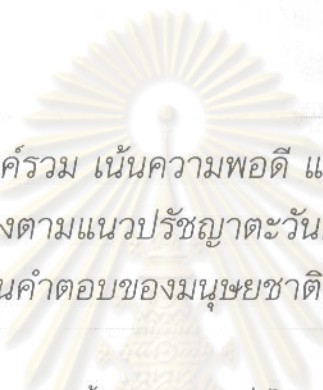
ในการปรับใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็ต้องใช้สภาพที่หลากหลายแตกต่างของมนุษย์และสังคม ตลอดจนการพิจารณาบนฐานของความถูกต้อง ความดีงาม ความเชื่อ และวัฒนธรรมเข้ามาประกอบ บางคนเรียกส่วนนี้ว่า mundane science ที่เพิ่มความสำคัญมากขึ้น

ในสังคมความรู้บูรณาการนั้น ความรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ความรู้ที่พิสูจน์แล้ว และเป็นความรู้สากล แต่ในการย่อยความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ทั้งผู้ที่มีความรู้ดั้งเดิม ผู้ที่มีความรู้หรือข้อมูลข้างเคียงที่ต้องนำมาประกอบ ผู้ที่ต้องใช้ความรู้นั้น และผู้ที่ได้รับผลจากการใช้ความรู้ เมื่อเรามีปฏิสัมพันธ์กัน จะนำไปสู่การเกิดความรู้ใหม่ ซึ่งในหลายวงการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในธุรกิจ และอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมาก เป็นความรู้ในลักษณะเฉพาะกรณี และเฉพาะกาลสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาเมื่อมีปัญหาคิดเกิดขึ้นอีก หรือไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาอื่น หรือที่อื่น ที่มีส่วนคล้ายคลึง หรือเทียบเคียงกันได้ บางคนเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า การจัดการความรู้ (Knowledge Management หรือ KM) นับเป็นความหมายใหม่และความหมายเฉพาะ ที่ต้องมีการพัฒนาต่อไป

ภูมิปัญญาดั้งเดิม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ไม่ได้รับการพิสูจน์เชิงวิทยาศาสตร์ แต่เป็นสิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้นั้น เป็นที่ยอมรับและให้ความเชื่อถือยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ปรากฏการณ์นี้เป็นการผสมผสานวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์เข้ามามีด้วยกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างดีที่สุด ภูมิปัญญาดั้งเดิม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ไม่ได้รับการพิสูจน์เชิงวิทยาศาสตร์ แต่เป็นสิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้นั้น เป็นที่ยอมรับและให้ความเชื่อถือยิ่งขึ้นกว่าเดิม ความรู้จากประสบการณ์ในเฉพาะกรณี ที่ไม่นำไปสู่ทฤษฎีใหม่ แต่ได้ปรากฏผลเฉพาะกรณีแล้ว ได้รับการยอมรับว่าเป็นความรู้ ดังที่ปรากฏในลักษณะบทเรียนรู้ (lessons learned) แนวปฏิบัติที่ดี (best practices) เกณฑ์ปฏิบัติ (practice guideline) และรูปแบบอื่น ในลักษณะคล้ายคลึงกัน

ความรู้ที่เป็นองค์รวม เน้นความพอดี และทางสายกลาง ตรงตามแนวปรัชญา ตะวันออก น่าจะเป็นคำตอบของมนุษยชาติในอนาคต การศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ประยุกต์ เช่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดระเบียบและแก้ปัญหาสังคม ล้วนเป็นการศึกษาวิจัยที่พิจารณาในองค์รวม การศึกษาวิชาชีพสุขภาพ วิศวกรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ และศาสตร์ที่เกี่ยวกับสังคมและมนุษย์ ล้วนเป็นการศึกษาที่มีบูรณาการทั้งสิ้น การศึกษาในลักษณะข้ามสาขาวิชา มีความสำคัญ ยิ่งขึ้น

ความรู้ที่เป็นองค์รวม เน้นความพอดี และทางสายกลาง
ตรงตามแนวปรัชญาตะวันออก
น่าจะเป็นคำตอบของมนุษยชาติในอนาคต

ในสังคมความรู้บูรณาการนั้น ประชาชนทั่วไปทุกกลุ่มทุกระดับ สามารถใช้ความรู้ได้ และด้วยพัฒนาการด้านเทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศ ประชาชนมีความสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ความรู้ในวิทยาการทุกด้าน ปรับสภาพจากการเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วงวิชาการนั้น ๆ เท่านั้นเข้าถึงได้ แต่เดิมนั้น เมื่อจะใช้ความรู้นั้น จะต้องผ่านวงวิชาการนั้น มาเป็นวิชาการสาธารณะ เป็นสมบัติของทุกคน ดังนั้น การสร้างความสามารถของประชาชนในการเข้าถึงความรู้ ทั้งจากการศึกษาพื้นฐาน และการศึกษาตามอัธยาศัย จะเป็นฐานสำคัญที่กำหนดความสามารถของแต่ละสังคม นับเป็นช่องทางใหม่ในโลก ระหว่างประเทศ และระหว่างกลุ่มประชากรในประเทศ ความสามารถในการใช้วิจารณ์ญาณก็ตามมา เป็นฐานของศักยภาพของสังคม การวิจัยจึงมีบทบาทในสังคม ที่จะมีส่วนทำให้ประชาชนคิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุผล ไม่ถูกหลอก และไม่หลงงมงาย นับว่าการวิจัยเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังทางปัญญาของประชาชน และสังคม การวิจัย และวิธีวิทยาการวิจัยจึงขยายวงออกไปจากวงวิชาการ ซึ่งวงวิชาการจะมีส่วนช่วยในการพัฒนา

การวิจัยจึงมีบทบาทในสังคม ที่จะมีส่วนทำให้ประชาชนคิดอย่าง เป็นระบบ มีเหตุผล ไม่ถูกหลอก และไม่หลงงมงาย

การที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและใช้ความรู้ได้ ทำให้สังคมมีพลังที่จะตรวจสอบ ผู้ที่ใช้ความรู้ในวงวิชาการและวิชาชีพต่างๆ อันส่งผลไปทำให้วงวิชาการและวิชาชีพ ต้องมีความรับผิดชอบ โปร่งใส และสามารถอธิบายให้ข้อมูลในการตัดสินใจของตนได้ ตลอดจนการให้ประชาชนผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจในเรื่องนี้ การรวมตัวของประชาชนเป็นองค์กรภาคสังคมหรือองค์กรประชาสังคม จึงมีบทบาทเพิ่มขึ้นในสังคมอนาคต

กระแสนาคตดังกล่าวนี้ มีผลต่ออุดมศึกษาด้วย การศึกษาที่เน้นวิชาชีพ และแคบเฉพาะทาง ย่อมไม่เพียงพอสำหรับการเป็นผู้ได้รับการศึกษาดี ความรู้ทางกว้าง มีผลต่อคุณภาพบัณฑิต การใช้ความรู้ และการดำรงชีวิตต่อไป ที่สำคัญคือ การมี บุคลิกภาพและเจตคติถ่อมตน ไม่หยิ่งผยองว่าเป็นผู้รู้และมีอำนาจ ตลอดจนมีความ เคารพผู้อื่น และเคารพความคิดความเห็นที่ไม่เหมือนกับตน รวมทั้งสามารถทำงานเป็น ทีมได้ และทำงานกับผู้คนในสังคมได้

บทบาทของการอุดมศึกษาในการช่วยให้เข้าไปสู่สังคมความรู้บูรณาการได้ อย่างเป็นผล จะมีความสำคัญเพิ่มขึ้น เช่นบทบาทในการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาดตามอัธยาศัย บทบาทในการย่อย และเผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง บทบาท ในการคุ้มครองประชาชนจากข้อมูลข้อความรู้ที่ไม่ถูกต้อง ตลอดจนบทบาทในการเป็นที่ พึ่งของสังคมในฐานะสถาบันที่เป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ทั้งในการแก้ไขปัญหาความล้าสน ความขัดแย้ง และในการเฝ้าระวัง เตือนสติ และ ชี้นำสังคม

บทบาทในการเป็นที่พึ่งของสังคมในฐานะสถาบันที่เป็นกลาง ไม่ ฝักใฝ่ฝ่ายใด และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๔. ธุรกิจการอุดมศึกษา การค้าเสรี และบริการอุดมศึกษาข้ามชาติ

ในขณะที่ความรู้ส่วนหนึ่งเป็นสมบัติสาธารณะ ความรู้และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ กลายเป็นสิ่งที่มีค่า และมีราคา ที่สามารถส่งผลตอบแทนให้เจ้าของได้ ทำให้ความรู้เป็นสินค้าที่ซื้อขายได้

ในสมัยเดิมที่มีการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ขึ้นนั้น ความรู้และวิทยาการที่ค้นพบถือเป็นสมบัติสาธารณะ ที่ทุกคนมีสิทธิใช้ได้ ผู้ที่ค้นพบจะตีพิมพ์ลงในวารสารทางวิชาการ และได้รับการยกย่อง ให้เครดิตของการค้นพบต่อผู้ที่รายงานก่อน มาในระยะหลังนี้ สภาพการได้เปลี่ยนไป เนื่องจากการที่สามารถหาผลประโยชน์จากการค้นพบนั้นได้หลายอย่างจึงถูกปิดเป็นความลับ จะมอบให้แก่ผู้ที่ได้ผลตอบแทนที่ได้ทำการตกลงกัน จนเกิดระบบการจดทะเบียนสิทธิบัตร ที่ผู้ค้นพบเปิดเผยข้อมูลหรือความรู้ ด้วยการจดทะเบียน แล้วได้รับการคุ้มครอง มิให้ผู้อื่นนำไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต ภายในระยะเวลาหนึ่ง กระบวนการนี้มีประโยชน์ในการตอบแทนผู้ที่ได้ลงทุนลงแรงทำการค้นคว้าวิจัยมา และยังเป็นเครื่องกระตุ้นให้มีการค้นคว้าวิจัย และประดิษฐ์คิดค้นมากยิ่งขึ้น และมีคุณภาพสูงขึ้น การจัดการทรัพย์สินทางปัญญาจึงเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของสถาบันอุดมศึกษา

การจัดการให้บริการอุดมศึกษาในบางประเทศเป็นบริการที่รัฐจัดให้ทั้งหมด และในบางประเทศ องค์กรที่ไม่ทำกำไร และองค์กรเชิงพาณิชย์ ที่มุ่งทำกำไร ร่วมจัดด้วย โดยรัฐทำการควบคุม เมื่อกิจการใดมีกำไรก็มีการลงทุนขยายต่อไป โดยอาศัยความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพในการจัดการ บริการในภาคเอกชนได้ขยายขึ้นมาก

ขณะเดียวกันบริการในภาครัฐก็มีการเก็บค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่าย แม้ว่าจะสูงกว่าภาคเอกชน บริการอุดมศึกษาจึงปรับสภาพเป็นสินค้าที่ทำการซื้อขายได้ ใช้การจัดการเชิงธุรกิจ และอุตสาหกรรมตลอดจนอาศัยกลไกตลาดต่าง ๆ เช่น การกำหนดเครื่องหมายการค้า การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การพัฒนาคุณภาพ และการแข่งขันในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น

การจัดบริการอุดมศึกษาในเชิงธุรกิจนี้ ได้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

การจัดบริการอุดมศึกษาในเชิงธุรกิจนี้ได้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านสอน การให้บริการการฝึกอบรมระยะสั้น ซึ่งได้ขยายระดับขึ้นเป็นปริญญาโทด้วย ส่วนการให้บริการที่ปรึกษา ทั้งด้วยความรู้ที่มีสะสมไว้เดิม และที่จำเป็นต้องจัดเก็บใหม่หรือแม้แต่การวิจัย และการรับรองคุณภาพบริการ ก็กลายเป็นสินค้าบริการที่ซื้อขายได้ กลไกการตลาด และการจัดการในรูปแบบต่างๆ เช่น การตั้งชื่อเฉพาะ การเปิดสาขา การให้สัมปทาน และจัดบริการช่วง หรือแม้แต่การรับรองคุณภาพของบริการ ก็ได้กลายเป็นธุรกิจได้ทั้งสิ้น

การดำเนินการเชิงธุรกิจ นำไปสู่การแข่งขัน มีกลไกการบริหารจัดการ และกลไกตลาดที่มีประสิทธิภาพ ทำให้คุณภาพดีขึ้นกว่าในสภาพที่มีการผูกขาด หรือมีคู่แข่งจำนวนน้อย แต่โดยที่กลไกตลาดในเรื่องนี้ เป็นกลไกที่ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากข้อมูลที่จำกัด และกลไกการกำกับไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดเป็นปัญหาความไม่เหมาะสมต่างๆ ทั้งสภาพที่การอุดมศึกษาเป็นบริการส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ไม่เฉพาะผู้เรียนแต่ละคนโดยตรง แต่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมด้วย การลงทุนจึงได้มาจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคสังคมสงเคราะห์ และจากผู้เรียนโดยตรง การจัดสรรการเงินจึงมีสวนทำให้เกิดความไม่พอดีในระบบ ตัวอย่างเช่น ผู้ที่ยากไร้และขาดแคลน กลับเป็นผู้ที่

ต้องลงทุนเองในราคาแพง ที่มีการสูญเปล่า และความไม่คุ้มค่ามาก ส่วนผู้ที่มีโอกาส และกำลังทรัพย์ดี กลับได้รับการสนับสนุนจากรัฐมาก เป็นต้น ปัญหาความไม่เสมอภาค เพิ่มมากขึ้น

ด้วยพัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศ บริการอุดมศึกษาทางไกล และบริการผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นรูปแบบที่เพิ่มขึ้นทั้งที่เป็นรูปเอกเทศ และการจัดร่วม เป็นส่วนหนึ่งของระบบปกติ การกำกับดูแลกระทำได้ยากยิ่งขึ้น การพิจารณาเชิงคุณภาพ รวมทั้งการให้การรับรอง ต้องแตกต่างไปจากเดิมมาก จนถึงกับกระทำเกือบไม่ได้

ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ ที่เกิดโลกไร้พรมแดน มีการตกลงการค้าโลกที่รวม บริการเป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลงในการเพิ่มเสรีทางการค้า และในระยะหลังมีการตกลง เปิดการค้าเสรี ในรูปทวิภาคีระหว่างสองประเทศ บริการอุดมศึกษาข้ามชาติได้เพิ่ม มากขึ้นอย่างรวดเร็ว และมาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการร่วมมือกับสถาบันภายในประเทศ การเปิดสาขา การให้สัมปทานการให้บริการข้ามชาติโดยใช้สื่อทางไกล จนบางประเทศ ใช้การให้บริการอุดมศึกษาข้ามชาติในรูปแบบต่าง ๆ นี้ เป็นเสมือนการส่งออกสินค้า ที่เป็นแหล่งรายได้และแหล่งเงินตราต่างประเทศ รวมทั้งมีการกระทำเชิงรุก ในการตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และพลังทางการเมืองระหว่างประเทศ ประเทศกำลังพัฒนา มักจะอยู่ในฐานะเสียเปรียบในการเจรจาและทำข้อตกลง ทั้งจากการรู้เท่าไม่ถึง การขาดข้อมูลความรู้ และการขาดอำนาจต่อรอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การให้บริการอุดมศึกษาข้ามชาติในรูปแบบต่าง ๆ นี้

เป็นเสมือนการส่งออกสินค้า ที่เป็นแหล่งรายได้

และแหล่งเงินตราต่างประเทศ

ผลด้านดีของการเปิดตลาดอุดมศึกษาเสรี มีอยู่บ้าง ที่ทำให้บริการขยายขึ้นได้เร็ว เกิดบริการชนิดและระดับที่ไม่สามารถกระทำตัวเอง มีการแข่งขันกันนำไปสู่การเพิ่มคุณภาพ เป็นต้น

หากการกำกับดูแลไม่ดีพอ อาจเกิดผลเสียได้มาก นอกจากความไม่เสมอภาคในสังคมแล้ว ยังอาจเกิดการให้บริการที่ด้อยคุณภาพ และค่ากำไรเกินควร ตลอดจนการหลอกลวงในลักษณะต่างๆ เกิดขึ้นได้ โดยที่เป็นตลาดที่ไม่สมบูรณ์ การแข่งขันไม่ยุติธรรม อาจเกิดผลกระทบรุนแรงต่อระบบในประเทศได้ การแข่งขันที่รุนแรงอาจมีผลให้ผู้ที่เก่งกว่าอยู่รอด และผู้ที่แพ้ต้องขาดทุนและปิดกิจการไป เช่นเดียวกับผลของการเปิดการค้าปลีกขนาดใหญ่ข้ามชาติ ทำให้ร้านค้าเอกชนขนาดย่อมต้องลำบาก

ผู้ที่เก่งกว่าอยู่รอด
และผู้ที่แพ้ต้องขาดทุนและปิดกิจการไป

ผลเสียที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเปิดการค้าเสรีข้ามชาติ คือการเกิดความเหมือน และลดความมีเอกลักษณ์เฉพาะตน ลองนึกภาพที่ทั้งโลกมีลักษณะเหมือนกันไปหมด ทั้งเชิงความรู้ความคิด และวัฒนธรรม โดยเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนแต่ละสังคมถูกบดบังไป คงจะไม่ใช้ภาพที่พึงประสงค์ ยิ่งเป็นปรัชญา ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่เสื่อมถอยแล้ว จะเป็นภัยร้ายแรง ความจริงสภาพดังกล่าวนี้ได้สืบคลานเข้ามาแล้วจากการขยายขอบเขตของการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทรศัพท์ที่รับได้ไปทั่วทุกส่วนของประเทศ วัฒนธรรมความรุนแรง และเสรีทางเพศ มีผลต่อบุคคลในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเยาวชนที่กำลังจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต การสืบคลานเข้ามาผ่านระบบอุดมศึกษาจะมีผลต่อสมองของชาติ

การศึกษานเข้ามาผ่านระบบอุดมศึกษา จะมีผลต่อสมองของชาติ

สภาพธุรกิจอุดมศึกษา การเปิดเสรีทางการอุดมศึกษา และการอุดมศึกษาข้ามชาติ เป็นแนวโน้มที่ไม่สามารถหยุดยั้งได้ จำเป็นที่ผู้ที่รับผิดชอบการอุดมศึกษาของชาติ และผู้รับผิดชอบแต่ละสถาบันจะต้องพิจารณาหาทางให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเกิดผลเสียน้อยที่สุด โดยใช้เป็นโอกาสในการพัฒนาอย่างเหมาะสมให้ได้ ทั้งนี้ต้องมีมาตรการและกลไก ตลอดจนการแทรกแซงตามสมควร ระบบอุดมศึกษาภายในประเทศ และโครงสร้างตลอดจนการดำเนินงานในสถาบันอุดมศึกษาต้องปรับเปลี่ยนไปจากเดิมไม่น้อย จึงจะสามารถผลงอกกับการเปลี่ยนแปลงที่ทรงอำนาจนี้ได้

๕. มหาวิทยาลัย ในศตวรรษที่ ๒๑

การเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นส่วนหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงของมหาวิทยาลัยเอง ที่เป็นทั้งผลตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ และที่เกิดขึ้นจากมหาวิทยาลัยเองในการผลักดันและมีอิทธิพลต่ออนาคต

สถานภาพ หรือความหมายของมหาวิทยาลัย ตลอดจนบทบาทได้ปรับเปลี่ยนไป มหาวิทยาลัยที่อยู่รอดและเจริญรุ่งเรืองในศตวรรษต่อไป ไม่ใช่สถานที่สำหรับกิจกรรมที่กำหนดกันไว้เดิมเป็นการสอน การวิจัย การให้บริการวิชาการ และการทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม แต่มีความหลากหลายรูปแบบ และแยกออกจากสถาบันอื่น และระหว่างกันเองไม่ชัดเจน แต่เป็นสถาบันที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ปรับตัวไปตามแต่ละสภาพ อาจทำบทบาทหนึ่งบทบาทเดียว หรือสัดส่วนของบทบาทที่แตกต่างกัน ทั้งมีบทบาทที่ผสมผสานกิจกรรมหลายอย่างด้วย

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับอุดมศึกษาขยายออกกว้างขวาง ผู้เรียนไม่จำกัดอยู่เฉพาะเยาวชนที่เพิ่งจบจากชั้นมัธยมศึกษา แต่เป็นอายุได้ก็ได้อตลอดชีวิต โดยมีการเรียนใน

ลักษณะต่าง ๆ ทั้งมุ่งสู่ปริญญาโดยตรง มุ่งสู่การใช้งาน มุ่งสู่การเตรียมตัวสำหรับก้าวต่อไป หรือมุ่งเป็นการใช้ชีวิตในบางส่วนหนึ่งตามที่ประสงค์ บางคนอาจใช้สำหรับจัดการกับเวลาว่าง หรือสำหรับความบันเทิง อุดมศึกษาอาจเป็นกลไกทางเศรษฐกิจในการลดผู้ว่างงานในระยะเวลาหนึ่ง

สถานที่สำหรับอุดมศึกษาอาจยังเป็นวิทยาเขตที่มีการเรียนเต็มเวลาเช่นเดิม หรือกลายเป็นชุมชนทางวิชาการ หรือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอื่น เช่น สถานประกอบการ หรือโรงงาน หรือกลายเป็นสภาพเป็นเครือข่าย หรือเป็นอวกาศที่ไม่มีตัวตน

สถานวิจัยก็มีความหลากหลาย ทั้งที่เป็นส่วนร่วมอยู่กับการเรียนการสอน หรืออยู่เป็นเอกเทศ หรือเป็นส่วนของกิจการอื่น ๆ เช่น อุตสาหกรรม ธุรกิจ บริการ หรือในชุมชน

มหาวิทยาลัยต้องมีวิสัยทัศน์มองออกข้างนอก ไม่ใช่มองเข้าไป
กลายเป็นสภาพที่เน้นการมีส่วนร่วม
ในกิจกรรมข้างนอกของสังคม และการมีกิจกรรม
ของสังคมเข้ามาในมหาวิทยาลัย

สภาพที่ชัดเจนคือมหาวิทยาลัยต้องไม่อยู่เป็นเอกเทศที่เรียกว่าหอคอยงาช้าง คงต้องสัมพันธ์กับสังคมอย่างใกล้ชิด มหาวิทยาลัยต้องมีวิสัยทัศน์มองออกข้างนอก ไม่ใช่มองเข้าไป กลายเป็นสภาพที่เน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมข้างนอกของสังคม และการมีกิจกรรมของสังคมเข้ามาในมหาวิทยาลัย โดยสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจการของมหาวิทยาลัย

ความหลากหลายของมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษา ทำให้เกิดความจำเป็นที่สถาบันแต่ละแห่งต้องมีพันธกิจ และค่านิยมหลักที่ชัดเจน และใช้เป็น

เครื่องกำกับเป้าหมาย และกิจการของสถาบันได้ โดยเป็นที่ตระหนักของทุกคนในองค์กร และเป็นที่ยอมรับของสังคมที่จะเกี่ยวข้องด้วย ตลอดจนให้การสนับสนุน

สถาบันแต่ละแห่งต้องมีปณิธาน พันธกิจ และค่านิยมหลัก
ที่ชัดเจน และใช้เป็นเครื่องกำกับเป้าหมาย
และกิจการของสถาบันได้

กระบวนการภายในสถาบัน มีความสำคัญต่อความอยู่รอดและความเจริญรุ่งเรือง โครงสร้างองค์กร กลไกภายในโดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมาภิบาลจะมีส่วนสำคัญมาก ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ภายใต้วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม ใช้การได้ เป็นปัจจัยกำหนดอนาคต ความเป็นอิสระ และความคล่องตัวที่ทำให้สามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว ประกอบกับพลังของการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในองค์กรไปในทิศทางที่เสริมพลังกัน จะนำไปสู่การมีผลิตภาพที่ดี และแข่งขันได้ ขณะนี้มีการพูดกันมากถึงผลิตภาพทางวิทยาศาสตร์ (scientific productivity) และผลิตภาพทางวิชาการ (academic productivity) โดยหวังว่าเมื่อนำวิธีการนี้ที่ใช้ได้ผลในทางธุรกิจ เข้ามาประยุกต์ใช้กับทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ จะช่วยประสิทธิผลเช่นเดียวกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลไกภายในโดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมาภิบาล
จะมีส่วนสำคัญมาก

โครงสร้างเดิมของมหาวิทยาลัยที่แบ่งออกตามสาขาวิชาชีพ และความจำเพาะของวิชาการเป็นคณะวิชาและภาควิชาที่มีขอบเขตและวงอำนาจชัดเจน เป็นรูปแบบที่เกิดจากพัฒนาการของศาสตร์ในหลายศตวรรษที่ผ่านมา จนถึงขณะนี้ใช้ไม่ได้ผลเต็มที่อีกต่อไป เพราะความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ต่าง ๆ ไปบูรณาการ เพื่อแก้ปัญหาจริงในสังคมมนุษย์ที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น การขยายตัวของศาสตร์ที่อยู่ระหว่างศาสตร์ต่าง ๆ และหลาย ๆ ศาสตร์ร่วมกัน ตลอดจนการเกิดศาสตร์ใหม่ที่คาบเกี่ยวกับหลายศาสตร์เดิมหรือไม่เกี่ยวกับศาสตร์ใดเป็นการเฉพาะ ทำให้ต้องมีโครงสร้างใหม่ที่อยู่ในแนวราบ ไม่ใช่แนวตั้ง รวมทั้งกลไกในการจัดการข้ามศาสตร์ นอกจากนี้ ยังต้องมีพลวัตที่ปรับเปลี่ยนได้ง่าย มหาวิทยาลัยใดสามารถปรับโครงสร้างและการดำเนินงานได้ก็จะเจริญและอยู่รอดได้

ต้องมีโครงสร้างใหม่ที่อยู่ในแนวราบ ไม่ใช่แนวตั้ง รวมทั้งกลไกในการจัดการข้ามศาสตร์

จากการจัดโครงสร้างจะมาถึงการจัดการและจัดสรรทรัพยากร ซึ่งทรัพยากรที่สำคัญที่สุด คือทรัพยากรมนุษย์ ที่ขณะนี้เรียกกันว่า **ทุนทางคน** มหาวิทยาลัยใดสามารถจัดการดึงดูด สร้างสม รักษา พัฒนา และใช้งาน ตลอดจนบริหารจัดการระบบให้มีประสิทธิภาพ ก็จะสามารถดำเนินการในสภาพแวดล้อมใหม่ได้ **ทุนทางคน** นี้ เมื่อรวมกันเข้าด้วยระบบหรือกลไกที่รวมพลังเสริมกันได้ และยั่งยืนในระยะยาว จะกลายเป็นวัฒนธรรม ที่มีสมรรถนะในการรองรับและร่วมเดินไปกับสังคมใหม่ได้ กลายเป็น **ทุนทางวัฒนธรรม** หรือ **ทุนทางปัญญา**

มหาวิทยาลัยใดสามารถปรับโครงสร้างและ การดำเนินงานได้ ก็จะมีเจริญและอยู่รอดได้

การปรับเปลี่ยนในระดับบุคคล เป็นปัจจัยหลักที่กำหนดความสำเร็จในอนาคต อาจารย์นักวิชาการและนักวิชาชีพ จะเป็นผู้ที่มีทั้งความลึกและความกว้าง สามารถสัมพันธ์กันในหมู่นักวิชาการและวิชาชีพได้ จนเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมทางวิชาการ ตลอดจนสัมพันธ์กับภายนอกทั้งในฐานะผู้ให้และผู้รับ โดยเป็นส่วนที่ผสมผสานอยู่ในสังคมได้ เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจและเป็นที่ยิ่งของสังคมได้ ทั้งได้รับการดูแลรักษาปกป้องและความเคารพจากสังคม จนเป็นเครื่องเชิดชูสังคมในที่สุด สภาพดังกล่าวนี้เคยปรากฏเป็นภาพลักษณ์ของนักวิชาการในอดีต ที่ได้ถูกสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้ถดถอยไป ความหวังที่จะให้เกิดคนทางวิชาการดังกล่าว บางคนจึงเรียกว่า การฟื้นฟูสร้างพลังนักวิชาการ (academic revigoration หรือ academic rejuvenation)

ศูนย์วิทยทรัพยากร

การปรับเปลี่ยนในระดับบุคคล

เป็นปัจจัยหลักที่กำหนดความสำเร็จในอนาคต

อาจารย์นักวิชาการและนักวิชาชีพ

จะเป็นผู้ที่มีทั้งความลึกและความกว้าง

ในการจะดำเนินการปรับให้มีการเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยการลงทุนและ
ทรัพยากรทางการเงินไม่น้อย แต่เมื่อปรับองค์กรไปแล้ว จะหวังได้ว่าเป็นระบบที่
สามารถสร้างการสนับสนุน หาแหล่งทุน และการจัดการการเงินที่มีประสิทธิภาพได้
ความสามารถที่จะระดมทุนเพื่อให้เกิดการปรับระบบ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้าง
การเปลี่ยนแปลงที่จำเป็น

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทางรอด

แนวทางและทางเลือกในการผจญวิกฤต

บทบาทของรัฐ

◆ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลง เห็นปัญหา และโอกาส สามารถนำไปวางทิศทางนโยบายที่เหมาะสมได้

◆ วางกลไกสมองของระบบอุดมศึกษาของชาติที่มีปัญญา พลัง และประสิทธิภาพ

◆ จัดให้มีการลงทุนทางอุดมศึกษาให้พอเพียง และจัดสรรทรัพยากรได้เหมาะสม

◆ วางนโยบายที่ชัดเจนและเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างระบบอุดมศึกษา ที่สามารถสนองความจำเป็นในสภาพที่หลากหลายได้

◆ วางระเบียบ กฎเกณฑ์ และหลักการ ตลอดจนแนวปฏิบัติกลาง เพื่อให้เกิดระบบที่มีประสิทธิภาพ

◆ ให้การสนับสนุน และการลงทุนที่จำเป็น

◆ ทำการแทรกแซงที่มีผลตามยุทธศาสตร์

◆ ให้ข้อมูลข้อเท็จจริงแก่สังคม รวมทั้งคุ้มครองสังคมและผู้บริโภค

◆ ติดตามกำกับดูแล ปรับแก้นโยบายและระบบ ให้ทันการ

บทบาทของสถาบันอุดมศึกษา

◆ ตระหนัก และตระหนักในทุกระดับของสถาบันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และสามารถคาดการณ์ในอนาคต

◆ กำหนดอนาคตของตน ด้วยการเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงปณิธาน พันธกิจ และค่านิยมหลักของสถาบัน โดยเป็นที่รับรู้และเข้าใจตรงกัน ตลอดจนนำไปใช้ในการกำกับกิจกรรมต่าง ๆ

◆ มีวิสัยทัศน์ที่เหมาะสม สามารถกำหนดเป้าหมาย และกลวิธีสู่เป้าหมายได้

◆ สามารถสร้างธรรมาภิบาลขึ้นในสถาบันได้ มีการปกครองที่สามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม และรวดเร็วทันการ บนฐานของข้อมูล เหตุผล และวิสัยทัศน์ โดยมีการมีส่วนร่วมของประชาคมในองค์กร และของสังคมภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งมีการแยกอำนาจ การกระจายอำนาจ และการเสริมบทบาทกัน อย่างมีผลให้เกิดองค์การที่เรียนรู้

◆ สามารถปรับโครงสร้างและกลไกการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพที่เปลี่ยนแปลง และกับพันธกิจใหม่ได้ มีกลไกทั้งแนวตั้งและแนวราบที่ผสมผสานและเสริมกัน มีระบบงานที่มีประสิทธิผล และประสิทธิภาพ โดยมีการกระจายอำนาจ และกระจายความรับผิดชอบ ตลอดจนสร้างความสามารถในการบริหารจัดการเพื่อรองรับการกระจายบทบาทหน้าที่ เพื่อให้สามารถบริหารความหลากหลายได้ ทั้งมีระบบการกำกับดูแล สร้างความถูกต้องเหมาะสมและโปร่งใสได้

◆ สามารถสร้างพลังสามัคคีในองค์กรได้ โดยมีความแตกต่างทางความคิดได้ และลดความขัดแย้งในเรื่องเล็ก และในผลประโยชน์ส่วนบุคคล

◆ สามารถปรับกระบวนการทางวิชาการให้มีความเข้มข้น มีพลัง และเกิดวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ได้

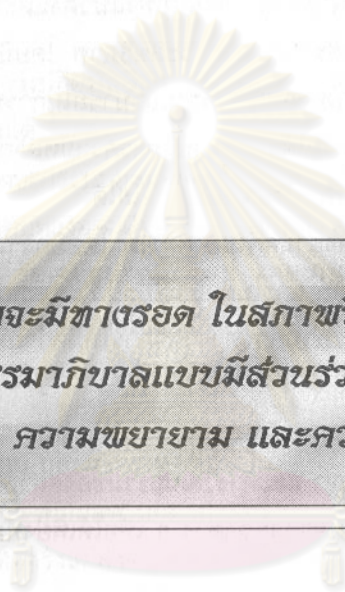
◆ สามารถระดม ดึงดูด จัดหา พัฒนา บำรุงรักษา และสร้างงานให้บุคลากร ให้เป็นต้นทุนทางคน ทางปัญญา และทางวัฒนธรรมของสถาบัน

◆ สามารถระดมทุน จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้เพียงพอในการปรับเปลี่ยน และพัฒนา

◆ สามารถเป็นสถาบันของสังคมเป็นที่พึ่งได้ และเป็นที่เชิดชู

◆ สามารถยืนหยัดในสังคมโลกได้อย่างภาคภูมิใจ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยพะเยาจะมิขาดรอด ในสภาพวิกฤตที่ยังยวดยาวได้
ด้วยการมีธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย
ด้วยปัญญา ความพยายาม และความกล้าหาญ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารประกอบ

- จรัส สุวรรณเวลา ธีรปรับระบบสถาบันอุดมศึกษา กรณีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๙.
- จรัส สุวรรณเวลา วิกฤตการณ์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในประเทศไทย ในหนังสือ วิกฤต
อุดมศึกษาของไทยและทางออกของปัญหา สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย
๒๕๔๕.
- จรัส สุวรรณเวลา อุดมศึกษาไทย สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๕.
- จรัส สุวรรณเวลา The unity of science and humanity: lessons from ancient
Asian science. Keynote address at 20th Pacific Science Congress,
2003.
- Arimoto, A: Observation on the relation between knowledge function and the
role of university. UNESCO Forum on Higher Education, Research
and Knowledge, Global Research Seminar 2003.
- Gibbons, M et a: The new production of knowledge: the dynamics of science
and research in contemporary societies. London: Sage Publications,
1994.
- World Bank: Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary
Education, 2002.

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๔๗๐๓-๑๓๒/๕๐๐

โทร. ๐-๒๒๑๘-๓๕๕๗, ๐-๒๒๑๘-๓๕๖๓, ๐-๒๒๑๕-๓๖๑๒

นางศรินทิพย์ นิมิตรมงคล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ธันวาคม ๒๕๔๖

<http://www.cuprint.chula.ac.th>